

УДК 811.111:340.113.1

С.В. Дорда – кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ
„Українська академія банківської справи
Національного банку України”

Складності перекладу юридичної термінології

*Роботу виконано на кафедрі іноземних мов
ДВНЗ „Українська академія банківської
справи Національного банку України”*

Стаття присвячена одній із актуальних проблем правничої лінгвістики сьогодення, а саме, проблемі перекладу юридичної термінології.

Ключові слова: право, лінгвістика, правнича лінгвістика, юридичний термін, термінологія.

Дорда С.В. Сложности перевода юридической терминологии. Стаття посвящена одной из актуальных проблем правовой лингвистики наших дней, а именно, проблеме перевода юридической терминологии.

Ключевые слова: право, лингвистика, юрислингвистика, юридический термин, терминология.

Dorda S.V. Translation Difficulties of the Juridical Terminology. The article is devoted to one of the problems of today – the problem of the translation of the juridical terminology.

Key words: law, linguistics, juridical linguistics, juridical term, terminology.

Постановка наукової проблеми та її значення. Область права створює одну з найважливіших складових сучасного суспільства, а правова концептосфера – одну з найбільш фундаментальних форм суспільної свідомості поруч з релігією,

наукою, мистецтвом, фольклором, філософією. Будучи невід'ємною часткою культури, яка з позиції семіотики є складною знаковою системою, правова концептосфера має власне знакове (перш за все вербальне) забезпечення, яке в силу його високої соціокультурної значущості, застосовується не лише в юридичному дискурсі, а і далеко за його межами.

О.С. Кубрякова відзначила одну із важливих тенденцій сучасної лінгвістики. Прояв експансіонізму вона вбачає у виникненні нових „здвоєних” наук (психолінгвістика і соціолінгвістика, соціо- і психосемантика та ін.) та зміцненні традиційних зв'язків лінгвістики з філософією і логікою, у виникненні нових дисциплін (інженерна і комп'ютерна лінгвістика), у формуванні нових областей знання всередині самої лінгвістики [10, 208-209]. Очевидно, що бажання розвинути нову галузь знань на межі лінгвістики і юриспруденції як самостійну наукову дисципліну органічно вбудовується в цю тенденцію. Більш того, такий експансіонізм лінгвістики в юридичну сферу має і зворотну детерміновану направленість, яка пов'язана із збагаченням лінгвістичних досліджень та її прикладних виходів [5].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Особливості взаємозв'язку мови та права з давніх пір цікавлять як мовознавців, так і правознавців. Практика перекладу юридичних текстів може пишатися довгою історією. Найвідомішими артефактами в цій сфері є договір про мир між Єгиптом та Хетською імперією, датований 1271 роком до нашої ери, а також *Corpus Juris Civilis*, перекладений спочатку на грецьку, а згодом ще на декілька мов. Перекладачі цих та інших юридичних текстів минулих століть, напевно, вже тоді розмірковували над методологічними проблемами такого складного і відповідального завдання.

Розвиток нових засобів комунікації, становлення процесу правової інтеграції та гармонізації у країнах Європейського Союзу, процес адаптації законодавства України до вимог Європейського законодавства є тими факторами, що привертають значну увагу до питань міжмовної комунікації у сфері права за

кордоном та в Україні. Все це дає підстави говорити про те, що юридичний переклад є одним з аспектів взаємовідносин між сферами права та лінгвістики. Науковців і практиків цікавить вивчення методології та техніки перекладу юридичних текстів інших правових систем [1; 3; 4; 7; 13].

Юридичне функціонування мови – особливе середовище, в якому існують свої внутрішні закономірності, що склалися у правотворчих і правозастосувальних процесах, закріплені у спеціальних законодавчих актах чи прийняті в юридичній практиці. Воно визначається рядом факторів як лінгвістичного (внутрішні тенденції розвитку системи в синхронному і діахронному плані, економії мовленнєвих засобів), так і екстралінгвістичного порядку (причинами соціального, політичного, ідеологічного характеру тощо).

А.С. Піголкін характеризує мову права як мову офіційного документа, що виражає волю колективу, суспільства, має державно-владний характер і чітко визначену офіційну форму [11, 7].

Лексику будь-якої мови можна розглядати як сукупність різних систем. Крім того, можна вибирати різні принципи й підходи до її вивчення та членування на менші підсистеми. Нам видається важливим розподіл словникового складу будь-якої мови на загальну та спеціальну лексику, який був запропонований в одній із робіт з теорії термінології [12].

На відміну від загальної лексики, спеціальна лексика не має загального використання і зрозуміла лише тим, хто задіяний в певній професійній сфері, оскільки вона належить не загальній мові як засобу комунікації за будь-яких умов, а окремим підмовам. Вона необхідна для оволодіння професійними знаннями. Слід зазначити, що кожна підмова містить декілька систем спеціальної лексики, які належать до різних предметно-понятійних полів і до різних лексичних ярусів [12].

Під сукупністю термінів в широкому сенсі розуміють термінологію. Згідно А.В. Суперанській, термінологія являє собою замкнений словниковий контекст, межі якого обумовлені певною соціальною організацією дійсності. Головна риса,

що відрізняє терміни від слів усіх інших типів, - зв'язок з науковими концепціями. Ця екстралінгвістична характеристика впливає на мовний статус терміна, оскільки в терміні як слові відбиваються факти, які спостерігав дослідник, та їхнє теоретичне усвідомлення. Наслідком цього є тісний зв'язок термінологічної роботи з предметним знанням тієї сфери, поняття якої термінуються. При всьому цьому термін залишається словом, яке зовнішньо підпорядковується закономірностям тієї мови, якою він був створений, а також мовою, в якій він використовується (якщо в основі терміна лежить слово іншої мови) [12].

На сьогодні не існує однозначного трактування самого поняття „термін”, хоча його семантичний зміст інтуїтивно сприймається практично кожною людиною. Для багатьох є очевидним його протиставлення одиницям загальної лексики як елемента мови, що виконує певну функцію і тісно пов'язаний з конкретною предметною галуззю.

Не зупиняючись на розгляді дефініцій терміна, які існують, можна сказати, що загальним у них є той факт, що термін можна охарактеризувати як носія спеціальної інформації в одній із спеціальних галузей знання, денотатом якого виступає поняття.

Наведемо визначення, яке коротко передає сутність поняття, яке розглядається, , а також підкреслює важливість змісту. Термін (лат. terminus „кордон, межа, кінець”) – це слово або словосполучення, яке означає поняття спеціальної області знання чи діяльності і має точну сферу змістовного використання [1].

Таким чином, юридичний термін можна визначити як слово (чи словосполучення), що використовується у законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний та визначений зміст, відрізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю.

Сучасна мова права оперує низкою вимог щодо юридичних термінів, які перекладачеві слід брати до уваги у процесі їхнього перекладу. Так, юридичний термін має:

- відповідати правилам та нормам відповідної мови;
- бути систематичним;
- відповідати конкретній дефініції, яка орієнтована на відповідну концепцію;
- бути відносно незалежним від контексту;
- бути точним;
- бути якомога лаконічнішим;
- бути спрямованим на максимальну відповідність (у рамках відповідної системи термінів);
- бути виразно нейтральним;
- бути благозвучним [14].

Термін „переклад” має полісемантичну природу, його найбільш розповсюджене і узагальнююче значення пов’язують з процесом передачі значення слова, словосполучення або уривку з мови оригіналу на мову перекладу. Поняття „переклад” можна визначити таким чином: заміна текстового матеріалу однієї мови (мови оригіналу) еквівалентним текстовим матеріалом іншої мови (мови перекладу) [8, 167]. Головною метою будь-якого перекладу є досягнення адекватності. Адекватність – це вичерпна передача смислового змісту оригіналу і повна функціонально-стилістична відповідність йому. Оскільки зрозуміло, що було б непогано, якби зміст оригіналу та перекладу були тотожними, то можна зробити висновок, що переклад має повністю зберігати зміст оригіналу: повноцінність перекладу означає вичерпну передачу смислового змісту оригіналу і повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому. Л.С. Бархударов [2, 235] вважає, що про повну відповідність можна говорити лише відносно. За його словами під час перекладу уникнути втрат неможливо, тобто має місце неповна передача значень, що містить текст оригіналу. Виходячи з цього, Л.С. Бархударов робить висновок, що текст перекладу ніколи не може бути повним та абсолютним до тексту оригіналу.

Німецький перекладач А. Норберт залежно від характеру тексту оригіналу запропонував розрізняти чотири типи прагматичних співвідношень при перекладі

від найвищої перекладаємості у прагматичному сенсі до фактичної неможливості відтворити прагматику оригіналу у перекладі, а саме:

- до першого типу належать оригінали, які мають однаковий прагматичний інтерес і для читачів перекладу (науково-технічна література, наприклад), їх можна перекласти з найповнішим ступенем адекватності;
- до другого типу відносять оригінали, які спеціально призначені для перекладу (інформаційні та інші матеріали, спрямовані для іноземної аудиторії);
- до третього типу належать твори художньої літератури. Їхній переклад неможливий без втрат прагматичної адекватності, іншими словами – у перекладі частково втрачається ця сама прагматична адекватність;
- до четвертого типу відносять оригінали, специфічно спрямовані на членів конкретного мовного колективу, які не мають жодного відношення до рецепторів перекладу (законодавчі документи, суспільно-політична періодика тощо) (цитую по [9]).

При цьому йдеться не про якість власне перекладу, а про однакову реакцію читачів оригіналу та перекладу. Досягнення такої рівності не є обов'язковою метою будь-якого перекладу, а у деяких випадках вона принципово недосяжна, внаслідок особливостей рецепторів перекладу, неможливості визначити реакцію рецепторів оригіналу та деяких інших причин.

Що стосується саме юридичних перекладів, то при аналізі можливостей еквівалентного перекладу юридичної інформації з однієї мови на іншу спадають на думку слова славетного французького вченого Р. Давіда, який, порівнюючи між собою поняття англійського та французького права, казав: "На рівні понять ми також будемо частково дезорієнтовані після того як не знайдемо в англійському праві таких понять, як батьківська влада, узурфрукт, юридична особа, підлог, непереборна сила тощо. Проте нам зустрінуться такі незнайомі поняття, як довірча власність, зустрічне задоволення, естоппель, тресспас та інші, які нам ні про що не говорять. Не відповідаючи жодному із знайомих нам понять, терміни

англійського права не перекладаються на інші мови, як терміни флори та фауни різних кліматів. Коли ці терміни хочуть перекласти за будь-яку ціну, їхній смисл, як правило, втрачається...” [6]. Але на думку Кононова [9], ці слова класика порівняльного права трохи застаріли, адже більшість з наведених ним термінів сучасним правникам із країн як загального так і континентального права знайома й зрозуміла.

Однією з проблем, що потребують детального вивчення в теорії перекладу, залишається проблема вибору адекватного відповідника у процесі перекладу юридичних текстів однієї мови іншою. Вибір прийняттого варіанта перекладу визначається наявністю або відсутністю еквівалента в мові перекладу. Якщо такий існує, процедура зводиться до його звичайної підстановки, проте за його відсутності – до ретельного підбору одного з варіантних відповідників з урахуванням цілого ряду лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів. Це такі фактори, як референційне та денотативне значення потенційних відповідників; їх стилістична належність; контекстуальне оточення; мовні норми; сполучуваність слів тощо [3].

Еквівалентами вважають такі відповідності між словами двох мов, які є постійними, рівнозначними і, як правило, незалежними від контексту. *Arson* – це завжди підпал, *burglary* – крадіжка зі зломом, *incarceration* – завжди замкнення під варту. До цієї категорії належать багато інших слів та словосполучень термінологічного характеру, наприклад: *injunction* – судова заборона, *affidavit* – письмове показання під присягою, *prison* – тюрма, *court of appeal* – апеляційний суд, *copyright* – авторське право.

До еквівалентів можна віднести і латинські вирази, які стали „крилатими” в багатьох мовах, в тому числі в українській і англійській. Наведемо декілька прикладів: *de facto* - лат. де-факто, на ділі, фактично; *gratis* - лат. безоплатно, даром; *act pro se* – лат. діяти від власного імені (наприклад, без представництва адвокатом); *pro tanto* – лат. відповідно; *ultra vires* – поза компетенцією.

Складнішою є справа з варіантними відповідниками. Англійське слово *court*, наприклад, має чотирнадцять значень загальноживаного характеру та вісім значень термінологічного (правового) характеру. В електронному (юридичному) словнику “Lingvo” наведено понад 150 словосполучень з цим словом.

Крім пошуку еквівалентних відповідників, основними прийомами юридичного перекладу можна назвати наступні:

- прийом опису – переклад, наприклад, слова за допомогою поширеного пояснення його значення: *demisable* – який може бути відданий в оренду або переданий у спадщину; *accreditee* – особа, в присутності якої здійснюється акредитування.

- транскодування – передача звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу. Слово *acquirer* можна передати як “еквайер”. В юридичному контексті це слово означає „банк або компанію, що здійснюють весь спектр операцій по взаємодії з точками обслуговування карток, які складаються з терміналів у торгово-сервісній мережі і банкоматів”.

- калькування (дослівний переклад або буквальний переклад): *manpower* - людські ресурси;

- перекладацькі лексичні трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватного передавання їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із урахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі через невідповідність з точки зору значення і контексту [7].

Слід зазначити, що дані прийоми треба застосовувати лише пересвідчившись, що в мові перекладу дійсно відсутні еквівалентні або варіантні відповідники і неможливо використати інші прийоми перекладу.

Висновки. Мова права має свій власний зміст та низку специфічних якостей, які різняться залежно від мовної системи. Незалежно від мови переважна

більшість її особливостей пояснюється впливом історичних, культурних, соціальних та політичних чинників на носіїв конкретної мови. Незважаючи на такі особливості, перед перекладачем постає завдання виконати переклад і донести до читача інформацію, викладену в оригіналі. Здійснюючи переклад юридичних документів, необхідно ретельно аналізувати обсяг понять і значень, які лежать в основі відповідних термінів як в українській, так і в англійській мовах, прагнучи їх адекватного перекладу.

Перспективи подальшого дослідження. У сфері юридичного перекладу лише віднедавна розпочалися систематичні дослідження. Розвиток права Європейського Союзу невідворотно прискорює обговорення питань юридичного перекладу. Але в Україні обмаль спеціальної літератури, мало спеціальних словників, праці зарубіжних правників перекладаються рідко, а такі переклади могли б сприяти формуванню відповідної бази еквівалентних термінів та юридичних виразів українською мовою та навпаки.

Література

1. Алимов В.В. Юридический перевод: Практический курс. Английский язык / В. В. Алимов. – изд. 3, стереот. – 2005. – 160 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 190 с.
3. Вагапов А.С. Выбор адекватного лексико-фразеологического соответствия при переводе английских правоведческих текстов [Электронный ресурс] / А.С. Вагапов. – Режим доступа: http://zhurnal.lib.ru/w/wagapow_a_s/my-art.shtml.
4. Гамзатов М.Г. Техника и специфика юридического перевода / М.Г. Гамзатов. – СПб., 2004. – 182 с.
5. Голев Н.Д. Значение лингвистической экспертизы для юриспруденции и лингвистики / Н.Д. Голев, О.Н. Матвеева // Цена слова. Из практики лингвистических экспертиз текстов СМИ в судебных процессах по защите чести, достоинства и деловой репутации. – М., 2002. – С. 257 - 266.

6. Давид Р. Основные правовые системы современности. / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М.: Международные отношения, 2003. – С. 227.
7. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
8. Комисаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комисаров . – М.: Либроком. – 2009. – 176 с.
9. Кононов О. І знову про проблеми юридичного перекладу [Електронний ресурс]/ О. Кононов. - Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/1291/>
10. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) [Текст] / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века: Сб. статей. – М., Российский гуманитарный университет, 1995. – С. 5-18.
11. Пиголкин А.С. Язык закона /под ред. А.С. Пиголкина. – М.: Юрид. лит., 1990. – С. 7-12.
12. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: Наука, 2003. – 246 с.
13. Хворостянкін А. Дефініції у законодавчих текстах: питання теорії [Електронний ресурс] / А. Хворостянкін. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/6669/> .
14. Sheberstova T. Legal and Linguistic Aspects of Translating Legal Terminology [Електронний ресурс] / Т. Sheberstova. - Режим доступу: [http://www.yurclub.ru/docs/international/article 12.html](http://www.yurclub.ru/docs/international/article%2012.html).

Дорда, С. В. Складності перекладу юридичної термінології [Текст] / С. В. Дорда // Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Л. Українки. Серія Філологічні науки. Мовознавство. - № 6 (Ч. 2). - Луцьк, 2011. - С. 39-43.